

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

I ПРЕДМЕТ:

Извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је Иван Књиџар предао под насловом „Лингвистички детектори пресупозиције у разговорном дискурсу“.

II ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на својој седници одржаној 03. јула 2019. године образовало је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације коју је Иван Књиџар предао под насловом „Лингвистички детектори пресупозиције у разговорном дискурсу“:

1. Др Весна Половина, редовни професор, ужа научна област Општа лингвистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду.
2. Др Миливој Алановић, ванредни професор, ужа научна област Српски језик и лингвистика, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.
3. Др Борко Ковачевић, ванредни професор, ужа научна област Општа лингвистика, Филолошки факултет Универзитета у Београду.

III ПОДАЦИ О КОНДИДАТУ:

1. **Име, име једног родитеља, презиме:**
Иван (Зденко) Књиџар
2. **Датум рођења, општина, република:**
14.04.1983, Нови Сад
3. **Датум одбране, место и назив мастер рада:**
06.10.2010, Нови Сад, „Употребљивост глосара примењене лингвистике у српском језику“
4. **Кратка биографија:**
Иван Књиџар је основне и мастер студије завршио на Катедри за српски језик и лингвистику на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду. Докторске студије уписао је на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2012. године. Од 2013. године запослен је као асистент на Катедри за општу лингвистику на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Радио је као лектор за српски језик као страни на Западном универзитету у Темишвару од 2011. до 2013. године. Радио је као истраживач-волонтер на пројекту „Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“ у Институту за српски језик САНУ. Учествовао је на пројекту Матице српске „Проучавање српских говора румунског дела Баната“. Резултате својих истраживања из области социалингвистике, примењене лингвистике, семантике, прагматике и анализе дискурса од 2010. представља у научним чланцима и на домаћим и међународним скуповима.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

„Лингвистички детектори пресупозиције у разговорном дискурсу“

V ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација кандидата има 200 страна и чине је следећи елементи:

I УВОД: Предмет и циљеви истраживања; Теоријско-методолошки оквир истраживања; Формирање грађе за емпиријски део дисертације; Принципи анализе грађе (1–16);

II ТЕОРИЈСКА ПРЕИСПИТИВАЊА ПРЕСУПОЗИЦИЈЕ: Увод у расправу; Пресупозиција и друге импликације – параметри диференцијације (17–37);

III ЈЕЗИЧКИ ДЕТЕКТОРИ ПРЕСУПОЗИЦИЈЕ – ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ: Преиспитивање детектора пресупозиције; параметри анализе; Лексички детектори пресупозиције; Структурни детектори пресупозиције; Фактивни (лексичко-структурни) детектори пресупозиције (38–158);

IV ЗАКЉУЧАК (159–168)

ИЗВОРИ (169);

ЛИТЕРАТУРА (169);

СКРАЋЕНИЦЕ И СИМБОЛИ (187);

БИОГРАФИЈА АУТОРА (188).

VI ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном делу дисертације (део I), И. Књиџар говори о теоријско-методолошком оквиру коришћеном у тумачењу пресупозиције и даје дефиницију основних термина: пропозиција, стара/нова информација, пресупозиција/асерција, дискурсни универзум, језички/ванјезички свет. Потом говори о формирању грађе која је коришћена анализи пресупозиције, о основној јединици анализе, и, на крају, о начину презентације грађе.

У теоријском делу дисертације (део II), аутор преиспитује и дефинише инхерентне и дистинктивне одлике пресупозиције, те тако разграничава пресупозицију од других импликација.

У емпиријском делу дисертације (део III), И. Књиџар на корпусу српског разговорног језика преиспитује на основу постављене дефиниције карактер импликација активираних различитим језичким структурама које се у лингвистици сматрају детекторима пресупозиције. Анализа је податена у три дела: лексички детектори пресупозиције, структурални детектори пресупозиције и фактивни детектори пресупозиције. Задатак који је постављен у овом делу јесте описивање начина активирања и неутралисања пресупозиције код различитих детектора пресупозиције. Исто тако, задатак овог дела дисертације је одвајање оних језичких јединице које према постављеној дефиницији не активирају импликацију која има одлике пресупозиције.

У последњем делу дисертације (део IV), И. Књиџар сажима закључке до којих истраживањем долази, те говори о перспективама даљег истраживања пресупозиције.

VII СПИСАК НАУЧНИХ ИЛИ СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ:

Књиџар, И. (2014). Прагматичка анализа једног детектора пресупозиције – глагол знати у разговорном дискурсу. *Анали Филолошког факултета*, 26/2, 153–175.

Књиџар, И. (2017). Проблем разграничавања прагматичких импликација у савременој лингвистичкој теорији. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LX/2, 41–58.

Књиџар, И. (2018). Принципи диференцијације пресупозицијских и непресупозицијских ентитета у функционалној анализи исказа. *Зборник Матице српске за филологију у лингвистику*, LXI/1, 1–12.

VIII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

У овом раду Иван Књиџар разматра веома сложен однос између лексичко-граматичке структуре реченице и конверзацијског контекста, који се у лингвистици истражује у оквиру прагматике. Централни феномен којим се аутор рада бави јесте пресупозицијска информација. Због постојања контроверзи у дефинисању овог феномена у савременој лингвистици, те проблема у успостављању границе са осталим импликацијама, аутор је, на првом месту, дефинисао њене инхерентне и дистинктивне одлике: неинформативна импликација, тј. информација коју говорник претпоставља да је саговорнику позната; прагматичка а не логичка импликација; формално маркирана импликација. На овај начин аутор је одвојио пресупозицију од других импликација: конвенционалне и конверзацијске импликатуре – информативне импликације; логичке импликације; имплициране премисе – формално немаркиране неинформативне прагматичке импликације. Аутор је такође указао на одређене нетипичне појавне облике пресупозиције: информативна (говорник пресупозицију сматра неинформативном, али она ипак може бити саговорнику нова) и експлоатисана (пресупозицију говорник индиректно пренеси саговорнику).

И. Књиџар након тога разматра карактер импликација активираних језичким јединицама које фигурирају у лингвистици као детектори пресупозиције (углавном оне са листе које је саставио Левинсон) полазећи од дефиниције пресупозиције коју је претходно поставио, те издваја језичке датости које могу потенцијално активирати пресупозицију: референцијално одређени именски изрази; лексема са итеративним значењем; реченице са темпоралном клаузом; иреалне кондиционалне реченице; отворена и алтернативна питања; фактивни глаголи; имплицативни глаголи; аспектуални глаголи; а одваја оне који то не могу: глаголи суђења; интонацијски фокус; изборна (или да/не) питања; нерестриktivна релативна клауза.

Аутор указује на то издвојени језички детектори пресупозиције нису хомогени када се преломе кроз следеће параметре: формална структура и начин структурисања пресупозицијске пропозиције; могућност и начини контекстуалне неутрализације пресупозиције.

Активирање пресупозиције лексичким (конвенционалним) детекторима пресупозиције (лексема са итеративним значењем, имплицативни глаголи, аспектуални глаголи) повезано је са различитим елементима њиховог семантичког садржаја.

Аутор је показао на примерима из корпуса да за активирање пресупозиције лексемама са итеративним значењем (нпр. *такође, поново*) важну улогу има њихов семантички садржај, као и исказ у којем се ове лексема налазе, а такође и вербални и невербални контекст. Корпус је такође показао да у неким случајевима итеративне лексема имају функцију дискурских маркера јер сигнализују одређену везу између две дискурсне целине, те тада активирају пресупозицију коју аутор назива метадискурсом. Овакви налази говоре да ни анализа ових, јаким детектора пресупозиције не може бити одвојена од разговорног контекста.

Аутор корпусном анализом имплицативних глагола *успети* и *спречити* показује да у њиховој семантичкој структури постоје импликационе семе са значењем интенционалности и модалности, на основу којих се конструише пресупозиција, а која ће од наведених сема бити актуелизована зависи од конкретне дискурсне ситуације. Међутим, аутор истиче да постоје и такве разговорне околности када ове потенцијалне, импликационе семе нису актуелизоване, те стога и активирање пресупозиције изостаје.

Аспектуални глаголи (*почети, наставити* и др.) такође активирају импликацију са пресупозицијским карактером на основу својих лексичко-семантичких особености. Корпусна анализа је показала да је пресупозиција готово увек активирана. Међутим, аутор истиче да у неким примерима аспектуална импликација може да изгуби статус пресупозиције, јер се чини да није релевантна у информацијском структурисању неких исказа.

И. Књиџар је показао да анализа конвенционалних детектора пресупозиције на корпусу разговорног језика може имати и практичну примену у лексикографији. Наиме, аутор је уочио неке значењске елементе који нису забележени у *Речнику Матице српске* (нпр. код лексема *успети, спречити* и *такође*).

У засебну групу лексичких детектора пресупозиције аутор издваја референцијално одређене именске изразе јер пресупозиција њима маркирана није изведена из њихових семантичких садржаја. Разматрајући овај тип детектора пресупозиције, аутор истиче да у прагматичкој анализи није релевантно питање „да ли референт на који упућује одређени референцијални израз постоји или не постоји у вањезичкој стварности, као што сугерише филозофска литература; када неко употреби такве изразе, подразумева се да референт постоји, те би таква импликација пре имала логички но прагматички карактер. Међутим, оно што за прагматичку анализу јесте значајно јесте питање постојања референта у

свести учесника у конверзацији“. Да је ова констатација исправна, аутор показује на корпусним примера, у којима саговорник не може да идентификује референт на који упућује одређени референцијални израз, те тражи од говорника да му појасни како би се отклонио шум у комуникацији. Међутим, корпус показује да постоје и такви примери референцијалних израза који упућују на одређени референт који говорник не мора нужно у потпуности да идентификује, али то не представља сметњу у разумевању исказане реченице.

Насупрот лексичким детекторима пресупозиције, реченице са темпоралном клаузом сврставају се међу структурне детекторе пресупозиције јер пропозицијски садржај зависне клаузе има пресупозицијски карактер. Аутор на примерима из корпуса показује да садржај зависне клаузе није увек пресупониран, већ да може имати и другачију нарав, што је регулисано конверзацијским факторима. Исто тако, аутор уочава да код темпоралних реченица чак и пропозицијски садржај главне реченице може да има пресупозицијски карактер. Поред тога, аутор на примерима показује да пропозицијски садржај допусних и поредбених клауза може имати пресупозицијски карактер.

Код иреланих кондиционалних реченица активирана је контрафактивна импликација која има пресупозицијски карактер. Ова пресупозиција заправо је пропозицијски садржај зависне клаузе са обрнутим поларитетом. Аутор у корпусу проналази пример у којем говорник ову, контрафактивну пресупозицију индиректно преноси саговорнику (феномен експлоатисања пресупозиције). Аутор сматра да се таква импликација због индиректног начина преношења и своје информативности приближава одликама конверзацијске импликатуре. Отворена и алтернативна питања такође су уврштена у структурне детекторе пресупозиције.

И. Књијар, због сложености анализе, издваја и детаљније анализира фактивне детекторе пресупозиције на корпусу разговорног језика и долази до закључка да на активирање фактивне пресупозиције утичу лексичко-семантички, структурни и комуникативно-функционални параметри. Анализиравши фактиве из лексичко-семантичког аспекта, аутор је у категорију фактивних детектора пресупозиције укључио класе речи које означавају: когнитивне процесе/стања (нпр. *знати, схватити, открити, заборавити, сећати се*); перцептивне процесе (нпр. *видети, чути, осетити*); субјективне реакције (нпр. *бити добро, бити чудно, интересовати, вредети*).

Потом, аутор истиче да је активирање фактивне пресупозиције регулисано и одређеним структурним параметрима, као што је синтаксичка структура допунске клаузе, дистрибуција везника, пројекција пресупозиције у присуству логичких оператора, аутор се осврће и на утицај ових структурних фактора на фактивну пресупозицију.

И. Књијар на крају испитује фактивну пресупозицију из комуникативно-функционалног аспекта. У овој, прагматичкој анализи, аутор издваја три типа информацијске структуре реченица са фактивима. У првом типу информацијске структуре пропозицијски садржај допуне је пресупониран. Утврђено је да пресупозиција може бити: прототипична, тј. позната свим учесницима у конверзацији; информативна за саговорника (иако је говорник сматра неинформативном); индиректно пренета од стране говорника (тј. експлоатисана). У другом типу информацијске структуре фактиви имају функцију метајезичких модификатора са различитим модалним (евиденцијалност, интензификација, митигација и др.) и конекторским значењима (увођење нове теме), а пропозицијски садржај допунске клаузе је информативан (тј. главна тачка исказа), те је пресупозиција неутралисана. И, на крају, аутор показује да у појединим дискурсним ситуацијама говорник није у потпуности сигуран у фактивност пропозицијског садржаја допунске клаузе, стога такав садржај не може бити пресупониран. У анализи ова три типа информацијске структуре показује се да је активирање односно неутралисање пресупозиције регулисано различитим вербалним односно невербалним елементима. Међутим, аутор истиче да у неки случајевима може доћи и до кореспондирања форме и функције (нпр. топикализација, екстрапозиција, употреба модалних глагола).

XI ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА:

Докторска дисертација „Лингвистички детектори пресупозиције у разговорном дискурсу“ кандидата Ивана Књијара представља допринос тумачењима пресупозиције, који у савременој науци није у довољној мери испитан. Кандидат је, наслањајући се на лингвистичку и филозофску литературу, добро анализирао комплексни лингвистички феномен, те тако показао да на адекватан начин може применити усвојена теоријска знања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета и Стручном већу Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом овај Извештај и позове кандидата Ивана Књижара на усмену одбрану докторске дисертације.

1. _____
др Весна Половина, редовни професор
2. _____
др Миливој Алановић, ванредни професор
3. _____
др Борко Ковачевић, ванредни професор